

ศึกษาพุทธธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัดราชบูรณะ
A Study of Buddhadhamma appearing in Mural Painting
of Wat Rajaburana

พระสมุห์หวัธญญ อคฺคปณฺโญ (ปิติภูริ) Phra Samuvadanyoo Aggapapañño (Pitibhuri)

พระครูสิริรัตนานุวัตร Phrakrusirirattananuwat

เจริญ มณีจักร Charoen Maneejak

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก

gurutawee@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย โดยวัตถุประสงค์ศึกษา คือ (1) เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนาโดยรวม (2) เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดราชบูรณะ (3) เพื่อวิเคราะห์พุทธธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัดราชบูรณะ ใช้รูปแบบการวิจัยเอกสาร (Document Research) พื้นที่วิจัยใช้วัดราชบูรณะ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า วัดในพระพุทธศาสนาของไทยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ พระวิหาร อุโบสถ ศาลาทำบุญ มีสถาปัตยกรรมทรงไทยแนวเดียวกัน ส่วนภายในอาคารนี้มีพื้นที่เหมาะสำหรับจิตรกรรมพุทธประวัติ พระเวสสันดรชาดก หรือพระมาลัยเพื่อเป็นสื่อเผยแผ่ธรรม มีความเป็นศิลปศาสตร์แทนเนื้อความแห่งคำสอนมีสาระสำคัญของจิตรกรรมฝาผนังคือ พุทธประวัติ จึงกล่าวได้ว่า “วัดทางพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมของชาติ” วัดราชบูรณะสร้างสมัยสุโขทัย มีเจดีย์หลวงที่เป็นสถาปัตยกรรมสำคัญ อุโบสถใบเสมาคู่ ในอุโบสถมีจิตรกรรมการค้าขายทางน้ำ การสัญจรทางเรือ การสู้รบของหนุมานตามเทพนิยายรามเกียรติ์ นอกจากนี้มีจิตรกรรมเชิงสังคมคือ แผลอิน-จัน ในวิหารหลวงมีจิตรกรรมการผจญมารของพระพุทธเจ้า มีทัพช้าง ม้า สัตว์ร้ายมีพิษทั้งหลายยาตรามาทำร้ายแล้วพระองค์ก็เอาชนะได้ด้วยบุญญาบารมี แม้พระธณีปีบน้ำจากมวยผมท่วมทับมารทั้งหลายตายหมดสิ้น จิตรกรรมการสู้รบของหนุมานในอุโบสถ สื่อถึงกำเนิดโลกและชีวิต การปกครองตามหลักอริยัตยที่เน้นธรรมาธิปไตย กล่าวได้ว่า จิตรกรรมวัดราชบูรณะทุกแบบนั้นสื่อพุทธธรรมสำคัญ สร้างเป็นองค์

ความรู้นี้ได้ว่า “มรดกจิตรกรรมของศาสนา บนฐานสี่เหลี่ยมของคำว่า “จิตรกรรมพุทธศิลป์ ถิ่นพุทธ
ศาสตร์ วัดราชพุทธธรรม นำประชาพาสุขใจ” (HB Model>BLRH)

คำสำคัญ: พุทธธรรม ; จิตรกรรมฝาผนัง ; วัดราชบูรณะ

Abstract

This article is studied from the research aiming study :- (1) for study of mural painting in holistic Buddhism, (2) for study of mural painting in *Wat Rājāpūraṇa* and (3) for analytics of the Buddha's teaching appearing in mural painting in *Wat Rājāpūraṇa*. It is the document research. Its area is *Wat Rājāpūraṇa*, Muang, Phitsanulok. Its analytics is descriptive. Its result leads to learning for right view to Buddhism through this mural painting. The result of this research is found that:-

Main factors of Wat in Buddhism of Thailand are royal *vihāra*, Buddha Hall and *Dhamma sālā*. It is Thai style of architectural halls. These halls are large area being suitable for mural painting inside in the kinds of Buddha's story, *Vessantarajātaka* or *Mālālaya* in the communication of *Dhamma* with arts and science instead of the Buddha's teachings. Their cores are Buddhist history in the part of mural painting. We can say that 'Wat in Buddhism is the source of arts and cultures of Thailand'.

The *Wat Rājāpūraṇa* was built in Sukhothai age with royal *stupa*. In which, Buddha hall is double *Semā*. The Buddha Hall is mural painting walking on sea, boat, attraction with monkey in the form of novel-*Rāmāyaṇa*. Besides, there is social painting is the twin of In-Jan. the royal Hall, there are the mural paintings of battle *Māra* of the Buddha with army of elephant, horse, poison animals coming for hunting the Buddha. The Buddha wins those *māras* by power of *buñña* and the god of land pours water into those *māras* and they all die. The mural painting of attraction for monkeys in Buddha's hall communicates to origin and life of the world,

government in 3 supremacies. So, the mural paintings of Wat communicates the great *Dhamma*. This is arranged as the body of knowledge : -Painting Heritage of Buddhism
> Buddhist Painting, Land of Buddhism, Wat *Rājāpūraṇa*, Happy People in this HB
model=PLRH

keywords : Buddhadhamma ; Mural Painting ; Wat *Rājāpūraṇa*

บทนำ

การศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนานั้น มีหลายวิธี หนึ่งในวิธีเหล่านั้น คือ การศึกษาพุทธธรรมผ่านจิตรกรรม เป็นลักษณะการศึกษาเชิงตีความธรรมจากจิตรกรรมด้วยการอุปมาธรรม อุปไมย ศิลปะสู่ธรรม หรือ จากธรรมสู่ศิลปะ สอดคล้องกับคำว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อทรงถามจำแนกธรรม จึงทรงแสดงถึงธรรม โดยบุคลาธิฐาน และพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อจะทรงจำแนกธรรมที่ทรงยกขึ้นแสดง ด้วยธรรมาธิฐาน” (ขุ.อิติ. (มหามกฏ) 45/257/484) เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะสะดวกในการศึกษาเรียนรู้ธรรม เพราะขึ้นว่าจิตรกรรมแล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งศิลปะแบบไทย มีพระวิหาร อุโบสถ ธรรมศาลานิยมสร้างซ่อฟ้า ไบระกา หางหงส์ ลวดลายไทยชนิดต่าง ๆ เป็นแนวทางการเผยแพร่คำสอนอย่างหนึ่งของคนทุกยุคทุกสมัย มักเรียกกันในวงการศึกษปัจจุบันว่าการบูรณาการหรือการประยุกต์การตีความ (Interpretation) คือการแปลความหมายจากสิ่งหนึ่งสู่อีกสิ่งหนึ่ง ลักษณะเดียวกับคำว่า “บุคลาธิฐาน ซึ่งใช้บุคคลเป็นที่ตั้ง คือวิธีแสดงธรรมโดยยกบุคคลขึ้นอ้าง” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546:112) จิตรกรรมเป็นลักษณะมนทัศน์ที่จินตนาการออกมาสู่จิตรกรรมกาย เช่น ภาพวาด ภาพเขียน การจารึกฝาผนังต่าง ๆ ถือว่าเป็นเครื่องมือเผยแพร่ธรรมที่ดีเชิงประจักษ์ พุทธลีลา หรือลีลาในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าก็ต้องใช้อารมณ์ให้ครบที่ประกอบด้วยสาระ ในคำว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ลวกล้ำ ร่าเริง กล่าวคือ “ทรงชี้แจงให้เห็นชัด (สันตัสสนา) ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ (สมาทปนา) เร้าใจให้อาจหาญแก่ลวกล้ำ (สมุตเตชนา) ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา (สัมปหังสนา)” (ที.ม. (ไทย) 10/77/43)

วัดราชบูรณะ พิษณุโลก สร้างขึ้นสมัยสุโขทัย เป็นวัดแห่งหนึ่งที่มีสถาปัตยกรรม ปฏิมากรรมสำคัญเนื่องจากเคยเป็นพระอารามหลวงมาก่อน จะเห็นได้อุโบสถเป็นเสมาคู่ จึงมีจิตรกรรมพุทธประวัติที่สมบูรณ์ในพระวิหารหลวง โดยเฉพาะจิตรกรรมการผจญมารที่เด่นกว่าที่อื่น ๆ เป็นฝีมือช่างสีที่ชำนาญ มีสภาพจิตรกรรมที่เก่าแก่ ทรงคุณค่าใครเห็นก็เกิดศรัทธาในความเป็นโบราณ อีกแห่งหนึ่ง

คืออุโบสถวัดนี้มีจิตรกรรมฝาผนังแนวพุทธประวัติ ซึ่งมีจิตรกรรมประวัติศาตร์การค้าขายทางทะเล การต่อสู้ตามวิถีของสิ่งมีชีวิต การสังคมที่แสดงความเอื้อเฟื้อสงเคราะห์ของศาสนาต่อผู้คนสมัยนั้น ดัง มีจิตรกรรมแผ่ดิน-จัน ที่เดินทางโดยทางเรือไปใช้ชีวิตในอเมริกา และมีจิตรกรรมกักรามเกียรติ์ด้วย

ผู้วิจัยเห็นว่า วัดแห่งนี้มีศิลปะประเภทจิตรกรรมทั้งที่เป็นรูปธรรม นามธรรมในรูปแบบต่าง ๆ สามารถเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ธรรม สมควรคิดสร้างเป็นองค์ความรู้ในรูปแบบของการวิจัยที่เป็น ระบบ ใช้เป็นเครื่องมือเผยแผ่ธรรมได้เป็นอย่างดี เป็นรูปธรรม เห็นได้โดยประจักษ์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ ติความจากพุทธศิลปกรรมสู่ธรรมหรือจากธรรมสู่พุทธศิลปกรรม จะสามารถพัฒนาปลูกศรัทธา พัฒนาปัญญาได้ในที่สุด ที่เกิดการประยุกต์ธรรม บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ตามปรัชญาของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนาโดยรวม
2. เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดราชบูรณะ
3. เพื่อวิเคราะห์พุทธธรรมที่ปรากฏในฝาผนังวัดราชบูรณะ

การทบทวนวรรณกรรม

ศิลป์ พีระศรี กล่าวถึงคุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง ว่า “จิตรกรรมฝาผนังนิยมเขียนเป็นพุทธบูชา ตามผนังโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ภายในพระปราสาทและผนังถ้ำ เรื่องราวที่เขียนส่วนใหญ่เป็น ภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดก จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้ผู้ชมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาใน พระพุทธศาสนา ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีคุณค่าในการศึกษาหลักวิชาและแบบอย่างฝีมือช่างที่สืบมาแต่ โบราณทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี” (ศิลป์ พีระศรี, 2502:ม.ป.น.) นี่เป็นประสบการณ์ตรงที่ว่า จิตรกรรมทางพระพุทธศาสนาตามฝาผนังของไทยนิยม สร้างไว้ในวัดเพื่อเป็นพุทธบูชาและศึกษาตามธรรมชาติ เป็นการปลูกศรัทธาสู่การพัฒนาปัญญาต่อไป

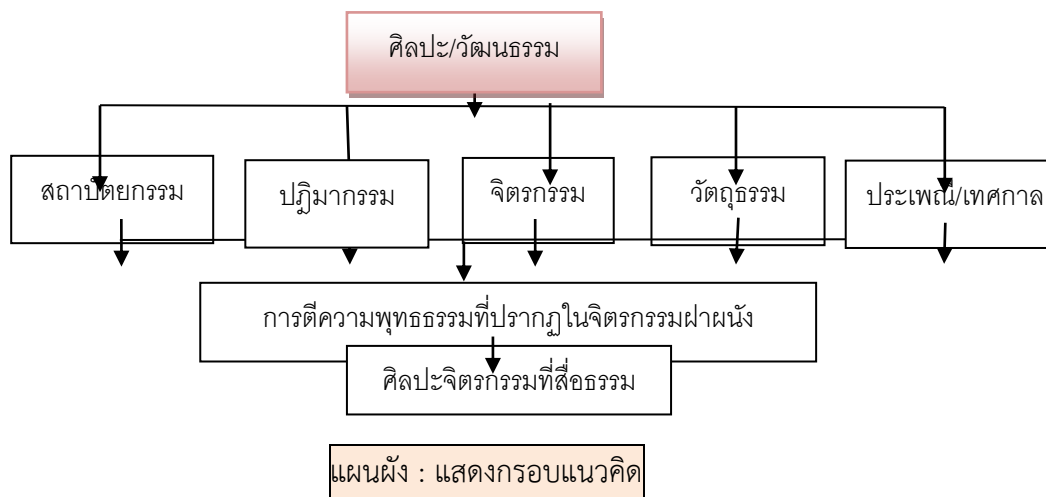
จิตรกรรมทุกชนิด เป็นระบบแนวคิด มีความจำเอนต่อวิถีชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตก็ว่าได้ เมื่อเป็นดังนี้ ชีวิตมนุษย์จะขาดศิลปะไม่ได้ ต้องสัมพันธ์กับศิลปะเสมอไปเพื่อการพัฒนาชีวิตในทุกด้าน ดังพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 ที่ว่า “.....เมืองใดไร้ศิลป์โสภณ เมืองนั้นไม่พ้นเสื่อมทราม เมืองใด ไม่มีกวีแก้ว เมืองนั้นไม่แคล้วคนหยาบ.....” (พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539:122) แสดง

ให้เห็นว่า ศิลปะนี้ เป็นเครื่องตัดสินความงามของเมืองได้ ศิลปะ เป็นเครื่องตัดสินความเสื่อมความ
เจริญของเมืองได้ และแน่นอน เมื่อมีศิลปะ ก็ต้องมีนักวิ มีศิลปิน ผู้คิดสร้างสรรค์งานศิลป์ทั้งทาง
สถาปัตยกรรม ภูมิกรรม วรรณกรรม วิจิตรศิลป์ออกมา และผู้คิดสร้างสรรค์ศิลปะเหล่านี้ออกมา ก็
จะเป็นมนุษย์เท่านั้น เพราะสัตว์ดิรัจฉานคิดศิลปะและวรรณกรรมไม่ได้

จิตรกรรมในฐานะศิลปะอย่างหนึ่ง เป็นการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาทั้งในรูปอาคารหรือ
สิ่งก่อสร้างเป็นรูปธรรม รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสิ่งปลูกสร้างนั้น ด้วย
ฝีมืออย่างมีศิลปะที่สวยงาม จัดการที่ว่างที่วางสิ่งต่าง ๆ เป็นสัดส่วน เป็นผลผลิตทางสติปัญญาของ
มนุษย์ที่ต้องใช้เจตสิกอันวิจิตรที่สุนทรีย์ภาพ ศิลปะ เป็นเรื่องความคิดที่ถ่ายทอดออกมาเป็นฝีมือ
แสดงให้เห็นความฉลาดในฝีมือเป็นทักษะการใช้ฝีมือ ซึ่งจะให้ปรากฏออกมาอย่างงดงามอันน่าชื่นชม
เมื่อเป็นดั่งนั้น พุทธศิลปกรรมก็เป็นเครื่องแสดงฝีมือ แสดงความฉลาดในฝีมือ แสดงทักษะการใช้
ฝีมือที่เกี่ยวกับศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนานี้เอง เรื่องศิลปะนี้ พระพุทธองค์ให้ความสำคัญต่อวิถี
ชีวิตมากที่สุดเท่าที่เดียว ที่ว่ามากนั้น ก็เพราะจัดว่าศิลปะเป็นมงคลระดับสูงสุด (เอตัมมังคะละมุตตะมัง) ดังที่
ทรงแสดงไว้ในมงคลสูตรข้อที่ 9 ว่า “การมีศิลปะเป็นอุดมมงคล (สิปปัญจะ ...เอตัมมังคะละมุตตะมัง)
เมื่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายทำมงคลนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ปราศในข้าศึกทุกหมู่เหล่าย่อมถึงความสวัสดิ
(ความปลอดภัย) ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ” (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/5/7.)

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวคิด/ทฤษฎี
ของจิตรกรรมฝาผนัง ดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการวิจัย : ศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารโดยการทบทวนแนวคิด
ทฤษฎีจากเอกสารและศึกษาข้อมูลพื้นที่วิจัย จิตรกรรมฝาผนังวัดราชบูรณะ พิษณุโลก

การเก็บรวบรวมข้อมูล: เนื่องด้วยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ดังนั้น การเก็บข้อมูล
วิจัยจึงเก็บจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีเน้นเก็บจากเอกสารจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การวิเคราะห์ข้อมูล : วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Description) โดยนำข้อมูลที่ได้จาก
การศึกษาเอกสารมาวิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งอุปนัยและนิรนัย ตีความเชิงบุคคลาธิฐานสู่ธรรมาธิฐาน
หรือจากธรรมาธิฐานสู่บุคคลาธิฐาน เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่
รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างๆ เพื่อตอบ
คำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง
ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

ผลการวิจัย

การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในพระพุทธศาสนาโดยรวม ซึ่งจะนำสื่อธรรมทางจิตรกรรมจากที่อื่น ๆ มาร่วมแสดงด้วย บ่งชี้ว่า พระพุทธศาสนานั้น สร้างสื่อเผยแพร่ธรรมด้วยเครื่องมือต่าง ๆ นอกจากภาพนิ่ง สื่อเคลื่อนไหวแล้วยังมีปฏิมากรรม สถาปัตยกรรม และจิตรกรรมร่วมสื่อธรรมเพื่อเผยแพร่ธรรมอีกรูปแบบหนึ่งด้วย ดังนั้น ณ ที่นี้แม้จะเน้นจิตรกรรมฝาผนังก็ตาม แต่ที่อื่น ๆ ก็สื่อเช่นนี้ก็มีก็ยังมีส่วนต่างที่เด่น ๆ อยู่แน่นอนแหละ ซึ่งจิตรกรรมเด่น ๆ ของวัดราชบูรณะนี้ มีจิตรกรรมการผจญมารก่อนการตรัสรู้ โดยกำหนดจิตรกรรมไว้ส่วนบนของประตูเข้าพระวิหารหลวง เมื่อเข้าไปภายในแล้วให้หันหลังแล้วเงยหน้าขึ้นจะเห็นภาพจิตรกรรมสีหม่น ๆ จะออกสีน้ำเทา-ขาว คล้ายว่า มีอายุเก่าแก่มากแต่ดูแล้วน่าทึ่งในความเป็นศาสตร์ศิลป์ตามด้วยเลื่อมใส ศรัทธาในความกรุณาคุณของพระโพธิสัตว์พุทธเจ้า วัดแห่งนี้นอกจากวัดเก่าแก่สร้างและบูรณะมาหลายยุคสมัย และเป็นท่าเสด็จสมัยรัชกาลที่ 5 และนำเรือพระราชพาหนะชื่อว่า นำนันทิ มาเก็บไว้ที่นี้ถึงปัจจุบันนี้ เรื่องนี้เป็นที่ทราบดีว่า สมัยโบราณนั้นนิยมสักยจร คมนาคมทางน้ำเป็นหลัก และจิตรกรรมแผ่นดิน-จันทิเดินทางไปอยู่ต่างประเทศก็ใช้ทางเรือ สังเกตได้จากทะเล ปลา เป็ดน้ำ

จิตรกรรมทั่วไป มีความเป็นศิลปศาสตร์ มีศิลปกรรมเป็นลักษณะของตนเอง สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องหมายแทนเนื้อความแห่งคำสอนทั้งหมด เช่นพระพุทธศาสนาก็มีตราธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นตราที่รวมคำสอนไว้ทั้งหมด ศาสนาคริสต์ก็มีไม้กางเขต เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งสื่อถึงการรับบาปแทนผู้มีบาปด้วยความรักของพระเยซูเจ้า ศาสนาพราหมณ์ก็มีโอม เป็นสัญลักษณ์ สื่อถึงเทพ 3 องค์ที่ทำหน้าที่ผู้สร้าง ผู้รักษา และผู้ทำลาย ยิ่งไปกว่านั้น ทุกประเทศก็มีเครื่องหมายประจำชาติของตน ได้แก่ธงชาติ ซึ่งมีสีต่าง ๆ ที่สื่อถึงความชาติ ความเป็นศาสนา และความเป็นผู้ปกครอง เช่นธงชาติก็มี 3 สี ได้แก่ สีแดง หมายถึงชาติ สีขาว หมายถึงศาสนา และสีน้ำเงิน หมายถึงพระมหากษัตริย์

จิตรกรรมนี้ หลีกเลียงไม่ได้คือ คำว่า “พุทธ” หมายถึง มีสาระสำคัญคือ เรื่องราวประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาที่ขาดไม่ได้ในทุกที่คือ จิตรกรรมพุทธประวัติตอนประสูติ ตอนก่อนตรัสรู้ ตอนเผยแพร่ธรรม ตอนปรินิพพานหรือหลังปรินิพพานแล้ว สถานที่อยู่ของจิตรกรรมแบบนี้คือ วัด ศาสนสถาน ส่วนใหญ่จะมีกับฝาผนังพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลา ซึ่งมีพื้นที่กว้าง จะรองรับจิตรกรรมจำนวนมากได้

จิตรกรรมของวัดราชบูรณะนั้น ผู้วิจัยแยกแยะประเด็นว่า อาคารมีทั้งอาคารโดยตรง เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร แม้สิ่งนี้นับเนื่องในอาคารก็จัดว่าเป็นอาคารในที่นี้ เพื่อสะดวกแก่การจัดหมวดหมู่อาคาร เช่นเจดีย์ หอระฆัง หอกลอง หอธรรมเป็นต้น ดังนั้น ซึ่งคำว่า อาคารในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะอาคารที่มุงหลังคาอย่างเดียว แม้เป็นซุ้ม เป็นหอ ก็จัดเข้าในสถาปัตยกรรมประเภทอาคารตามคำนิยามที่ให้ไว้ ส่วนสถานที่นั้นจะชัดเจน เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอยทั้งก่อนและหลังการปรินิพพาน เกี่ยวกับสถานที่นี้มีจำนวนมากแม้ว่าจะสำคัญหรือไม่ก็ตามก็ถือว่าเป็นพุทธสถานทั้งนั้น เพราะชาวพุทธเคารพนับถือแท่นองค์พระพุทธเจ้า แม้แต่ต้นโพธิ์ก็ตาม ยิ่งเป็นสถานที่ที่มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ด้วยแล้วยิ่งให้ความสำคัญมากขึ้น ประชาชนก็ยินดียึดถือเป็นอนุสติได้ และจิตรกรรมก็จะมาพร้อมคู่กับถาวรวัตถุเหล่านี้

ประการสำคัญคือ จิตรกรรมจะใช้สื่อธรรมอะไรในพุทธศิลป์กรรมนั้น ๆ ตามเจตนารมณ์ของผู้สร้าง ในส่วนวิหาร คืออาคารประดิษฐานองค์พระประธานที่สำคัญของวัดนั้น สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักของวัด เป็นที่เจริญศรัทธา ที่เคารพกราบไหว้ และทำบุญของพุทธศาสนิกชนใช้จิตรกรรมฝาผนังพุทธประวัติ ถ้าเป็นพระวิหารพระพุทธชินราชจะเห็นจิตรกรรมพระเวสสันดรชาดก ส่วนพระอุโบสถ คืออาคารที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานองค์พระประธานของวัด และเป็นเขตสีมาทำสังฆกรรมของพระองค์ เช่น พิธีอุปสมบท พิธีรับผ้ากฐิน พิธีบวชออกพรรษาเป็นจิตรกรรมแสดงวิถีชีวิต การค้าขาย การสัญจรทางน้ำ การต่อสู้ตามวิถีผู้มีชีวิต ดังภาพรามเกียรติ์ หนุมานยาดรารบ หนุมานพักรบ ส่วนอุโบสถของวัดศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก จะเป็นจิตรกรรมการสู้รบของสมเด็จพระนเรศวรกับทัพพม่าของพม่าและต้องการสะท้อนว่า สมเด็จพระนเรศวรผู้บูรณะด้วย ส่วนเจดีย์/ปราสาท/สถูป เป็นเครื่องหมายในการตั้งหลักปักฐานแห่งการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า นั่นคือ พระโสมณะกับพระอัครราช นำพระพุทธศาสนาเข้าเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิ จึงทำเครื่องหมายด้วยการก่อเจดีย์ไว้เป็นหลักฐานและเป็นอนุสรณ์จะส่วนใหญ่จะเป็นการแกะสลัก รูปปั้น เพราะทำจิตรกรรมไม่ได้ ส่วนเจดีย์ใช้ประดิษฐานสิ่งสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป พระบรมธาตุ พระอัฐิธาตุ พระบรมสารีริกธาตุและเจดีย์นั้นสร้างด้วยศาสตร์ศิลป์ที่แสดงถึงธรรม เช่น เจดีย์มีเหลี่ยมย่อมุม 3 มุมใน 4 เหลี่ยม เรียกว่า ย่อมุมไม้สิบสอง อันหมายถึง อริยสัจ 4 ที่พิจารณาด้วยญาณ 3 รวมเป็นอาการ 12 จิตรกรรมที่สื่อถึงพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนซุ้มประตู โดยทั่วไป จะนิยมสร้างที่สวยงามเป็นทรง

ประสาทย่อม ๆ ถ้าวัดเล็ก ๆ หรือวัดในชนบทจะสร้างซุ้มแบบธรรมดา ไม่มีลวดลายมาก แต่ซุ้มประตู
วัดในเมืองใหญ่ จะนิยมสร้างที่สวยงามวิจิตรพิสดารมาก โดยเฉพาะซุ้มประตูมณฑกภูที่วัดพระเชตุพน
วิมลมังคลาราม ท่าเตียน กรุงเทพฯ จะมี 16 ซุ้ม ตั้งอยู่รอบทิศของวัดนั้น ซึ่งจำนวน 16 ซุมนี้นี้หมายถึง
โสฬสญาณ 16 หรืออุปกิเลส 16 นั่นเอง จะเป็นจิตรกรรมสวรรค์วิมานของเทพไท้เทวา ส่วนหอไตร
ถือเป็นคลังธรรม เป็นลักษณะของหอเสาดียวบ้าง สี่เสาบ้าง หอนี้สำหรับเก็บพระคัมภีร์ธรรม
หมายถึงพระไตรปิฎก ถ้าหอใหญ่สามารถเป็นที่ศึกษาพระธรรมได้ เรียกอีกอย่างว่า หอธรรม แล้ว
พัฒนาการมาเป็นศาลาการเปรียญ จิตรกรรมจะเป็นเปลวเพลิงที่สื่อถึงปัญญา ส่วนหอรฆัง คือหอ
สัญญาณในวัด เป็นแบบจำลองหอนาฬิกาทุกจังหวัดของประเทศไทย เป็นหอสำหรับแขวนระฆังหรือ
กลองเพื่อตีบอกสัญญาณทำกิจวัตรของพระสงฆ์ แต่ ณ ที่หมายถึงธรรมด้วย นั่นคือ สัญญาณแห่ง
ความสามัคคีทำงาน ตามพุทธพจน์ที่ว่า สุขา สงฆสส สามัคคี และเรื่องเวลานี้ เป็นองค์แห่งสัปปุริส
ธรรมข้อว่าด้วย กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา นั่นเอง จะเป็นจิตรกรรมสังฆกรรม

วัดที่อื่น ๆ มีเมรุหรือเมรุมาศ คืออาคารที่เผาศพ เป็นชื่อจำลองของเขามะรุมาศ สถานที่
ประดิษฐานพระเศียรของกบิลพรหม ที่ต้องยกไว้ ณ สูงสุด หมายถึงการเคารพนับถือบิดามารดา ใน
ฐานะพรหม (พรหมชาติ มาตาปิตโร) จะเป็นจิตรกรรมจักรวาลวิทยาในไตรภูมิที่แสดงเนื้อหาของกามภูมิ
รูปภูมิ อรูปภูมิ มีวิหารคด คืออาคารล้อมรอบวิหารองค์พระประธานในวัดนั้น ภายในนั้นประดิษฐาน
พระพุทธรูปจำนวนมาก นับร้อยองค์ขึ้นไป ซึ่งเป็นการจำลองมาจากการเผยแพร่ธรรมของพระพุทธเจ้า
ที่พระองค์เสด็จไปที่ใด จะมีพระสงฆ์ตามเสด็จด้วยจำนวน 500 รูป และเป็นการจำลองการทำ
สังคายนาครั้งที่ 1 ที่มีการกสงฆ์เป็นพยาน จำนวน 500 รูป จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าเสด็จไปที่ใด
พระองค์ไม่ได้เสด็จไปแบบเดียว แต่เสด็จไปพร้อมกับพระสงฆ์หมู่มาก นับว่าได้สื่อนำศรัทธาตามหลัก
จิตวิทยาสังคมดีมาก จะเป็นจิตรกรรมตอนแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แก่องค์พระอรหันต์ 1,250 องค์ ที่
กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ อินเดีย

คุณค่าของพุทธศิลป์จิตรกรรมอยู่ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต เป็นที่ยอมรับตามความจริงว่า ชีวิตของ
เราสัมพันธ์อยู่กับวัฒนธรรมประเพณีทางศาสนาประจำวันแม้ไม่ได้เกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงก็โดยอ้อม
เพราะชีวิตของเราสัมพันธ์อยู่กับสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และมีความต้องการทาง
จิตใจให้ความสุนทรีย์ทางอารมณ์ ซึ่งพุทธศิลป์กรรมนี้ก็สัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิตเราไม่น้อยไปกว่า
สภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่สำคัญคือมีคุณค่าต่อการพัฒนาชีวิตและจิตใจ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน

โอวาทปาติโมกข์ว่า “ไม่ทำชั่วทั้งปวง สัมมกุศล และทำให้จิตใจให้ผ่องใส” (ขุ.ธ.(ไทย)25/183/90) จะเห็นว่า การไม่ทำชั่ว สัมมกุศล เป็นการกระทำทางกายกับวาจา ส่วนทำให้จิตใจให้ผ่องใสสัน เป็น การปฏิบัติทางใจ ตอนนี้มีมาครบ 3 ทวารแล้ว ดังนั้น การที่จะทำให้ใจผ่องใสได้ ต้องมีปัจจัยมาช่วย กระตุ้นด้วย นั่นคือ พุทธศิลปกรรม ทำให้พุทธศิลปกรรม มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตแม้แต่แฝดอิน-จัน อย่าง อย่างนี้ สรุปเป็นองค์ความรู้ไว้ว่า “มรดกจิตรกรรมของศาสนา” (Painting Heritage of Buddhism) ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมของคำว่า “จิตรกรรมพุทธศิลป์ ถิ่นพุทธศาสตร์ วัดราชพุทธธรรม นำประชาพา สุขใจ” ใช้ในคำอังกฤษว่า Buddhist Painting, Land of Buddhism, Wat Rajapurana, Happy People > HB model=PLRH

อภิปรายผลการวิจัย

ศิลปกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏให้ผู้คนได้ชื่นชม ล้วนแล้วแต่เป็นศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปะที่วิจิตร ที่ได้สร้างความภาคภูมิใจ ให้กับผู้คนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในฐานะพุทธศาสนิกชน จึงหวงแหนรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ คู่แผ่นดินต่อไป ผู้วิจัยเกิดแนวคิดว่า พุทธศิลปกรรม คือกุศโลบายนำพาจิตใจคนให้เกิดศรัทธาใน พระพุทธศาสนาและพัฒนาปัญญาให้เข้าถึงธรรม

ฝาผนังวิหาร โบสถ์ เราจะเห็นจิตรกรรมเทพธิดาโปรยดอกไม้บนฉากองค์พระประธานบางที่ที่มี จะเห็นว่า มีดอกไม้ลอยขึ้นไป เป็นสื่อธรรมว่า กลิ่นของสัตบุรุษหอมทวนลมได้ พระวิหารพระพุทธชิน ราชเป็นทรงเรือสำเภาสื่อว่า พาหนะนำสรรพสัตว์ข้ามพ้นวัฏสงสาร รอบวิหารเป็นวิหารคด ประดิษฐานพระพุทธรูป 300 กว่าองค์ สื่อว่าพระพุทธองค์มีสาวกบริการมากมาย มีปลัดซ้าย ปลัด ขวาช่วยงานอย่างดี และไม่โดดเดี่ยวจะเป็นที่ดูแลของเดียรฉัตรทั้งหลาย และวิหารคดนี้จำลองจาก ภารกิจแสดงโอวาทปาฏิโมกข์สื่อถึงการทำสังคายนา โดยครั้งที่ทำขึ้นที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภาร บรรพต มีพระอรหันต์ 3 องค์ทำหน้าที่ปุจฉาและวิสัชนาพระสูตรพระวินัย เพื่อรวบรวมคำสอนจากมุข ปาฐะต่อมาก็ยืนยันคำสอนตามที่มติที่ทำสังคายนาครั้งนี้ ได้ชื่อว่า พระพุทธศาสนาสายเถรวาท หรือ สายบาลีที่ใช้เผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า บริวารของพระพุทธชินราช มีเจดีย์ปรางค์ศูนย์รวมของ ศาสตร์ศิลป์ที่สื่อธรรมตามหลักไตรภูมิจักรวาลทางพระพุทธศาสนา ด้านตะวันออกมีพระพุทธรูปชื่อ

พระอัฐฐารสประดิษฐานในวิหาร 9 ห้อง ขนาดใหญ่ซึ่งถึงศรีทธา ศีล จาคะ ปัญญาของสาธุชนสมัยได้
อย่างดี นับว่ามีคุณค่าชีวิตที่ดี สุขสบาย เป็นชีวิตที่มีคุณภาพ

จิตรกรรมพระมาลัย ถือว่าเป็นพุทธศิลป์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง นิยมสร้างเป็นจิตรกรรมฝาผนังศาลา
วัดเพื่อบรรยายภาพลักษณ์จากพจน์ในชาดกต่าง ๆ เน้นลงที่นรก ซึ่งสัตว์นรกนั้นกำลังเสวยกรรมชั่ว
ของตน ตัวอย่าง คนที่ล่วงละเมิดประเวณี ตกนรกเสวยกรรมด้วยการขึ้นต้นจั่วคำ มีหนาม ขึ้นไปได้
ครึ่งต้นติดอยู่กลางต้น จะขึ้นต่อไปก็ถูกนกจิกหัว ครั้นจะลงก็ถูกหอก ดาษ ของนายยมบาล เปรตตอ
อยาก ผอมโซเพราะอดอาหาร หากคนทำบุญอุทิศให้ไม่ได้ เปรตบางตัวนอนชิงแผ่นดินขนาดใหญ่ แต่
ปากเท่ารูเข็ม แล้วจะกินอะไรได้ จึงทรมาน เปรตบางตัวไม่ได้รับกุศลบุญ ญาติ ๆ ที่ทำบุญไปก็ลืมถึง
เขา ดังที่พระสุบินพระเจ้าพิมพิสารถึงเปรตเหล่านั้น ในคราวถวายพระวิหารเวฬุวัน พระองค์เข้าเฝ้า
พระพุทธเจ้าทูลว่า มีสุบินถึงเปรตมากมายมาขอส่วนบุญ พระพุทธองค์จึงให้ทำบุญใหม่แล้วอุทิศส่วน
ให้เขา เมื่อทำแล้วเปรตนั้นไม่มารังครวญอีกเลย แล้วพระเจ้าพิมพิสารก็กล่าวอุทิศส่วนกุศลว่า อิหิ โน
ญาติินิ โหตุ สุขิตา โหนติ ญาติโย และพระพุทธองค์ก็อนุโมทนาด้วยบท ตีโรกขทสสูตร ว่า อทาสี เม
อกาสี เม ญาติิมิตตา สขา จ เม.....(ขุ.ข.(ไทย) 25/9-12/16-17)

ศิลปะทุกประเภท ตั้งอยู่บนฐานแห่งสุนทรียศาสตร์ กับ จริยศาสตร์ หรือญาณวิทยา
อภิปรายว่าตามจริยศาสตร์แล้ว ศิลปะต้องมีจริยธรรมประกอบด้วย มิใช่ว่า ใคร ๆ ที่เป็นศิลปินแล้ว
จะสรรสร้างอะไรขึ้นที่ผิดทำนอง คลองธรรม ผิดวัฒนธรรมพื้นบ้าน ขัดแย้งกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
ศิลปะนั้น ก็ไม่ถูกต้อง เช่นกัน เช่น จิตรกรวาดภาพดาราตลกบนผนังโบสถ์ ศาลาวัด ศิลปินปั้นหุ่น
นักรบเมืองล้อเลียนบนกำแพงวัด หอระฆัง นักแสดงทำท่าเหี้ยมหยามคนชรา คนพิการ คนเพศ
สภาพ เช่นนี้ ย่อมเป็นที่ตำหนิ จะเป็นศิลปินที่ไร้จรรยาบรรณ ทำศิลป์ที่ผิดกาลเทศะ ว่าแล้ว
เวลาเข้าไปกราบพระพุทธชินราชในวิหาร จะเห็นป้ายว่าห้ามยืนถ่ายรูป นี่ไม่ใช่เพราะบังอะไร แต่เป็น
การแสดงความรักตนเอง หน้าวิหารจะเห็นป้ายว่า ห้ามนุ่งห่มสั้น ๆ กางเกงขาสั้น ห้ามกันร่ม ห้าม
ใส่รองเท้าเข้าไป ก็เพื่อให้เกิดความรักตนเอง ข้อห้ามเหล่านี้เป็นจริยธรรมที่พึงปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติ
ได้แล้วก็จะเกิดสุนทรียธรรม แสดงให้เห็นว่า คนนั้นมีคุณธรรม จริยธรรม

พรรณษะของผู้วิจัยในเรื่องนี้ มองว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่สำคัญของโลก มี
องค์ประกอบที่ครบถ้วนสมบูรณ์ กล่าวคือ พระศาสดา ผู้ค้นพบคำสอน คัมภีร์ ได้แก่พระไตรปิฎก
สาวก ได้แก่ภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา ศาสนสถาน ได้แก่ วัดวาอาราม พระอุโบสถ

สังเขปนิยสถาน ศาสนวัตถุ ได้แก่ พระพุทธรูป พระเจดีย์ ต้นโพธิ์ รอยพระพุทธรบาท และพิธีกรรม
ได้แก่พิธีอิฐฐานเข้าพรรษา พิธีเจริญพุทธมนต์ พิธีทำบุญ พิธีพรมน้ำมนต์ (ไม่มีคำว่าสังฆกรรม)
องค์ประกอบของศาสนาที่จะศึกษาในบทนี้ได้แก่ ศาสนธรรม ศาสนสถานและศาสนวัตถุ ที่ถูก
นวัตกรรมการขึ้นอย่างมีศิลปะและสอดคล้องกับคตินิยมทางพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับศาสตร์
สมัยใหม่ เรียกว่า พุทธศิลปกรรม

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ สรุปลงในคำว่า “มรดกจิตรกรรมของศาสนา”
(Heritage/Painting of Buddhism) ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมของคำว่า “จิตรกรรมพุทธศิลป์ ถิ่น
พุทธศาสตร์ วัดราชพุทธธรรม นำประชาพาสุขใจ” ใช้ในคำอังกฤษว่า Buddhist Painting,
Land of Buddhism, Wat Rajaburana, Happy People > HB model=PLRH ดังแผนผังนี้

สรุป

วิมานเทพ คือ วิมานของเทพ เป็นคำเดียวกับคำว่า สวรรค์ ที่สถิตของเหล่าเทพนี้เอง ใช้
ร่วมกัน เช่น บทอัญเชิญเทพหรือบทขุมนมเทพ จะมีคำสองคำนี้ ว่า สดุเค กาเม จรูเป คิริสิขรตเต

จนตลิว วัฒนาในจินตนาการของเรา คำว่า สวรรค์ วัฒนา ก็คือ สถานที่อยู่ที่กิน ที่ใช้ ที่เที่ยว
แล้วแต่สบาย สะดวกสบาย อยู่ในท่ามกลางของคนที่มีธรรม ประพฤติธรรม มีศีลธรรมจรรยา
ดีงาม เพียบพร้อมไปทุกสิ่ง

วัฒนาของเทพ มีลักษณะอย่างไร ให้เราศึกษาได้จากคัมภีร์พุทธทศนิกาย วัฒนาวัตถุ จะให้
เห็นวัฒนาในลักษณะต่าง ๆ มีตั้งแต่สถานที่เท่านั้น ยังรวมถึงความสุขสบาย ความเจริญตาเจริญ ความ
งดงามแห่งรูปร่าง ผิวพรรณอื่น ๆ ด้วยในเรื่อง จตุตตปิฐวัฒนา วัฒนาตั้ง เทพธิดาผู้ประดับองค์ ทรง
มาลัย ทรงภูษาสวยงาม วัฒนาตั้งแก้วไพฑูรย์ของเธอช่างโอ้อ่า ล่องลอยไปในที่ต่าง ๆ ได้รวดเร็ว
สนใจปรารถนา เธอเปล่งรัศมีสว่างไสว ดังสายฟ้าแลบออกจากกลีบเมฆ เพราะบุญอะไรผิวพรรณเธอ
จึงงามเช่นนี้ ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่เธอในวัฒนา และโศกะทั้งมวลล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่
เธอ เทพธิดามีอานุภาพมาก อาตมาขอถามว่า เมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ
อะไรเธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองและมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ เทพธิดานั้นดีใจที่พระมหา
โมคคัลลานเถระถาม จึงตอบท่านว่า ดิฉันมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ เพราะผลกรรมน้อยนิดของดิฉัน
ชาติก่อน ดิฉันเกิดเป็นมนุษย์ อยู่ในหมู่มนุษย์ในมนุษย์โลก ได้เห็นภิกษุผู้ปราศจากกิเลสประดุจจตุ
มีใจผ่องใสไม่มัวหมอง เลื่อมใสแล้ว ได้ถวายตั้งแต่ท่านด้วยมือทั้งสองของตน เพราะบุญนั้น
ผิวพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้ ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ดิฉันในวัฒนา และโศกะทั้งมวลล้วนน่า
พอใจจึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน ข้าแต่ภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ดิฉันขอกราบเรียนว่า เพราะบุญที่ได้ทำไว้สมัย
เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ดิฉันจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองและมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ เมื่อเป็นอย่าง
นี้ ถ้าเรานึกภาพถึงคนในฐานะสวรรค์บนดินซึ่งมีกิน มีใช้อย่างสุขสบาย ประสงค์สิ่งใด ๆ ก็ได้ตั้งใจ
หมาย นี่ก็แสดงว่า เขามีวัฒนา และเขาก็เป็นดังเทพที่มีสรรพสิ่งอำนวยความสะดวกให้ นี่เอง

ปราสาท ไผชนด์/เวชนันต์ปราสาท วัฒนาเทพในโลกมนุษย์ สอดคล้องกับกำเนิดเทพใน
พระไตรปิฎกที่ว่า อุบัติเทพ สมมติเทพ ในส่วนสมมติเทพนั้นจะเห็นว่า ปราสาท ไผชนด์/เวชนันต์
ปราสาท คือ วัฒนาที่สถิตของพระอินทร์ รูปลักษณะปราสาทตั้งอยู่ในพระราชวัง และตั้งอยู่กลางแจ้ง
กบประตุมุก พระวิหารพระพุทธชินราช สื่อถึงการรักษ คุ้มครองพระรัตนตรัย คำว่าวัฒนา ที่สถิตของ
เทพและสื่อถึงคามงดงาม พร้อมสรรพด้วยทรัพย์ศฤงคาร ใช้ร่วมกับคำว่า สวรรค์ คือ เทวโลก ที่สถิต
ของเทพอุบัติเทพ ทำนองเดียวกันนี้ พระราชวัง คือที่ประทับของพระราชา ผู้เป็นสมมติเทพ จึงมี
สถานะเป็นวัฒนาหรือสวรรค์ก็สดงดงามตามที่จินตนาการไว้ ดังนั้น ในพระราชวัง จะมีปราสาทที่

ประทับชื่อต่าง ๆ เช่น พระที่นั่งวิมานเมฆ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระที่นั่งมณเฑียร หรือแม้แต่
พระตำหนักต่าง ๆ เช่น ตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ พระตำหนักเขาค้อ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์
ท้ายสุด ชื่อว่า เทพ พรหม มีส่วนเกี่ยวพันพระพุทธศาสนาแต่ครั้งพุทธกาล ถึงบัดนี้ แม้ศิลปกรรม
บานประตูของพระวิหารพระพุทธชินราชก็ยังมีรูปอกเลา ภายในเป็นโพชนัดปราสาท ที่สถิตของพระ
อินทร์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การนำวิจัยนี้ไปใช้ มีหลายวิธี โดยนำเป็นข้อมูลใช้บรรยาย เป็นเอกสารคู่มือสอนหรือจัดทำ
เอกสารสารสนเทศ ตำรา หนังสือมอบให้ห้องสมุดโรงเรียน ศูนย์หนังสือบริการชุมชน ซึ่งจะปลูกฝัง
เทวดาซึ่งเป็นสื่อแห่งความดี ความงามด้วยการศึกษาเรียนรู้จากจิตรกรรมฝาผนังที่จารึกพุทธประวัติ
พระเวสสันดร พระมาลัย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้มีประเด็นที่ควรศึกษาต่อไป คือ ประเด็นจิตรกรรมที่สะท้อนสังคมยุคปัจจุบัน ความ
สมบูรณ์ตามวิสัยของจิตรกรรม บทความของจิตรกรรมต่อพระพุทธศาสนา จริยธรรมจิตรกรรมทาง
พระพุทธศาสนาที่เป็นปฏิภาคต่อจิตรกรรม ความรู้สึกของประชาชน อิทธิพลและบทบาทของ
จิตรกรรมต่อการพัฒนาชีวิตและสังคม

References

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11.
กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
_____. (2552). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ 365 วัน. กรุงเทพฯ :
บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รายงานสืบจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 8 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 1 เรื่อง “พระพุทธศาสนา กับ แนวโน้มโลกยุคใหม่ : วิถีครู
บาศรีวิชัยสู่อารยธรรมร่วมสมัย” “Buddhism and New Global Trends : The Footprint of Khruba Sriwichai Towards
Contemporary Civilization”

ศิลป์ พีระศรี. (2502). คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง. พระนคร : กรมศิลปากร.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. (2525). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.